

СТАНОВИЩЕ

за дисертационен труд на тема „СИТУАТИВНО-ДЕЛОВО ОБЩУВАНЕ С ВЪЗРАСТНИЯ И ПРИВЪРЗАНОСТ ПРИ ДЕЦАТА ОТ ЕДНА ДО ТРИГОДИШНА ВЪЗРАСТ“

на Биляна Валериева Гинина

**за присъждане на образователна и научна степен *доктор*
Област на висше образование: *социални, стопански и правни науки*
Професионално направление: *3.2. Психология*
Докторска програма: *Педагогическа и възрастова психология***

от доц. д-р Лидия Василева – Институт за изследване на населението и човека-БАН

Представеният от Биляна Валериева Гинина дисертационен труд е посветен на ситуативно-деловото общуване с възрастните и влиянието му върху развитието на комуникативната дейност и привързаността на децата от една до тригодишна възраст. Тази тема е особено актуална както в теоретичен, така и в практически план. У нас се появяват и изострят редица психологически проблеми, свързани с процесите на деинституционализация на децата, осиновяването и раздялата между деца в ранна възраст и родители, поради емиграцията. Авторката се е насочила към анализ на двете най-важни сфери в психосоциалното и личностно развитие на децата от една до три години – общуването с възрастните и изграждането на привързаност. До сега не е проведено експериментално изследване с формиращ характер, което да проследява влиянието на ситуативно-деловата форма на общуване върху привързаността на децата от една до три години.

Дисертацията е структурирана в увод, три глави, заключение и списък на използваната литература в обем от 172 страници. Приложенията са в отделно книжно тяло. Представени са 15 таблици и 29 фигури, цитираната литература съдържа общо 147 източници на български, руски, английски и испански език.

В представената дисертация общуването и привързаността се разглеждат в теоретичната парадигма на М. Лисина, която със своите сътрудници създава психологична школа с изключително богат принос в изследването на генезиса и развитието на различни

форми на общуването на децата (с възрастни и връстници) и тяхното влияние върху общото психично развитие от раждането до училищна възраст.

Теоретичната обосновка на изследването в първата глава на дисертацията е подробно разработена, като всяка от темите за общуването и привързаността между деца и възрастни е детайлно представена чрез основните класически и съвременни психологични теории и изследвания. Прецизно са диференцирани основните характеристики на ситуативно-деловото общуване между детето и възрастния в сравнение с другите форми на общуване (ситуативно-личностно и извънситуативно-познавателно) в съответствие с концепцията на М. Лисина. Подробно са представени теории и модели при изследване на привързаността – психоаналитични, теория на научаването и др., като се акцентира върху два модела в теорията на развитието на привързаност – на Дж. Боулби и на М. Лисина. Изчерпателно са представени негативните специфични особености в развитието на общуването и привързаността на децата отглеждани в социални домове, които са пагубен резултат от дефицита на общуване.

В глава втора, която представя постановката на емпиричното изследване, ясно са очертани целта и трите конкретни задачи на изследването: определяне на задръжките и отклоненията в общуването и привързаността при деца отглеждани в институции по конкретни психологични показатели; разработване и прилагане на модел за коригиращи занимания с цел подобряване на комуникативните умения и отношенията на привързаност; анализиране ролята на общуване с възрастния в развитието на комуникативната дейност и отношенията на привързаност на децата. В съответствие с целта и задачите на изследването коректно и точно са формулирани две основни хипотези и към всяка от тях по две частни хипотези.

Дизайнът на емпиричното изследване е прецизно разработен. Той е достатъчно сложен и трудоемък, включва констатиращо изследване, формиращ експеримент с по двадесет индивидуални занятия, провеждане на претест и посттест в експериментална и контролна група. Изследвани са общо 36 деца от една до три години – 12 от семейства и 24 от ДМСГД. Проведени са общо 480 експериментални сесии.

Авторката адекватно е подбрала три методики, които гарантират събирането на богати емпирични данни: Скала за оценка на психичното развитие от 0 до 3 годишна възраст (В. Манова-Томова); Метод за изследване на ситуативно-деловото общуване от 1 до 3 годишна възраст (М. Лисина и сътр.); авторска версия на методика за определяне на афективно-личностните връзки с възрастния за деца от 1 до 3 годишна възраст.

При представяне на данните са използвани индивидуални протокли (дневник за привързаност и общуване), индивидуални и групови карти за регистрация на поведението и на емоционалните прояви на детето по показатели, на базата на които се правят количествени и качествени сравнения. Статистическите методи се прилагат за проверка на нулевите/алтернативни хипотези, като при интерпретацията на данните са взети предвид статистически значимите резултати.

В трета глава логично и последователно са представени резултатите от изследването по съответните параграфи. Впечатляващи са разликите между децата от семейства и децата от институциите по показателите на общуване и привързаност, които при децата от семейства са статистически по-високи. Качественият анализ още по-ярко очертава конкретната картина на фрапантните различия в емоционалните прояви и комуникативните и ориентируващо-изследователски действия между двете групи, в полза на децата от семейства. Влиянието на формиращия експеримент с коригиращите занимания по ситуативно-делово общуване с възрастния показва забележителен позитивен ефект по всички изследвани показатели на общуването и привързаността, което се демонстрира при сравненията между експерименталната и контролната група на децата от ДМСГД.

На основата на коректния анализ на емпиричните данни авторката прави логично обосновани обобщения и изводи за развитието на комуникативната дейност и отношенията на привързаност на децата в изследваната възраст. В заключителната част на дисертацията, на примера на резултатите от формиращия експеримент се подчертава, че общуването с възрастните е определящ фактор в развитието на комуникативната дейност и на привързаността на децата в ранна възраст.

Обосновано са изведени теоретичните и практико-приложни приноси на дисертационния труд. Особено ценни според мен са: представянето на нов надежден инструментариум за изследване на специфичните особености в развитието на общуването и привързаността при децата в семейна среда и в институции и демонстрирането на влиянието на ситуативно-деловото общуване с възрастния върху развитието на общуването и привързаността при деца от 1 до 3 г. Тези приноси безусловно могат да имат много широко приложение при решаване на различни конкретни психологични проблеми при оглеждането и възпитанието на малките деца и да съдействат за стимулиране на цялостното развитие на децата в ранна възраст.

Съдържанието и оформлението на дисертацията съответстват на изискванията за присъждане на образователната и научна степен „доктор”. Стилът на изложението в текста на дисертацията е точен и аналитичен и същевременно достатъчно ясен и лесен за възприемане. Авторефератът отразява адекватно и точно съдържанието на дисертацията. Докторантката има пет самостоятелни публикации по темата на дисертационния труд, две от които са на руски език.

В заключение, трябва да подчетря, че Биляна Валериева Гинина е представила завършено, достатъчно обемно и аналитично изследване върху сложните аспекти на ситуативно-деловото общуване с възрастните и влиянието му върху развитието на комуникативната дейност и привързаността на децата от една до три годишна възраст. Предлагам представеният дисертационен труд да бъде приет от научното жури за присъждане на научната и образователна степен „доктор” на Биляна Валериева Гинина по докторска програма Педагогическа и възрастова психология, професионално направление 3.2. Психология.

Рецензент:

16.05.2016 г.

София